

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ของครอบครัวและหมู่บ้านในญี่ปุ่น*

ดร. ดุสิต เจษฎาพิพัฒน์**

ถ้าหากนักปรัชญาแนว Nohonshugi¹ มองได้ถูกต้องว่าหมู่บ้านและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนนั้นเป็นสายใยสำคัญต่อสังคมญี่ปุ่นเข้าด้วยกันแล้วละก็การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นยังไม่ถึงจุดสมบูรณ์นักเขียนโดยมากใช้ประมาณปี ค.ศ. 1960 เป็นแนวแบ่งระหว่างสังคมชนบท “ใหม่” และ “เก่า”

Smith (1978) สังเกตว่าเครื่องปักดำ “ได้เข้าทดแทนส่วนหนึ่งของกระบวนการการผลิตข้าวที่เต็มไปด้วยพิธีกรรมและพฤติกรรมของความร่วมมือ” ในปี ค.ศ. 1972 เครื่องปักดำจำนวน 128,000 เครื่องถูกจำหน่ายออกไป

ในต้นทศวรรษที่ 1900 ประชากรชนบทของญี่ปุ่นเพียง 3-4 % เท่านั้นที่ไม่ได้เป็นเกษตรกร จึงน่าจะเป็นที่เข้าใจได้ไม่ยากเลยว่า สมัยนั้นเกษตรกรไม่เคยชินกับชีวิตเมืองหรือแม้แต่การเข้าไปในเมือง ชนบท/เมืองถูกแบ่งแยกอย่างชัดเจนโดยทางเศรษฐกิจ, สังคม วัฒนธรรม หรือแม้แต่การแต่งกายหรือภาษาพูด ครอบครัวที่เพาะปลูกข้าวมีฐานะและความเป็นอยู่ที่ดี

พึ่งพาขนาดและคุณภาพของที่ดินที่ถือครองและโดยเหตุนี้จึงตระหนักถึงผลของหยาดเหวี่ยงแรงงานของบรรพบุรุษที่ได้สร้างสมให้กับอนุชนรุ่นต่อมา เนื่องจากการปลูกข้าวต้องอาศัยแรงงานเข้มข้น ครอบครัวจึงมีความสำคัญเหนือปัจเจกบุคคล ทั้งนี้รวมทั้งความรู้สึกและความทะเยอทะยานซึ่งถ้าหากขัดแย้งกับครอบครัวก็จะถูกกดเอาไว้ ขณะเดียวกันครัวเรือนก็ต้องพึ่งพาชุมชน (หมู่บ้าน) ในเรื่องสำคัญ ๆ เช่น การระบายน้ำ การชลประทาน การควบคุมน้ำท่วม ถนนหนทาง การแลกเปลี่ยนแรงงาน ความอนุเคราะห์ยามฉุกเฉิน และข้อมูลหรือคำแนะนำอื่น ๆ

ความรับผิดชอบร่วมเรื่องภาษีและความสงบเรียบร้อยในยุคโตกูงาวะ (1603-1867) นั้นได้กลายเป็นประวัติศาสตร์ไปเสียแล้ว ทว่ากรรมวิธีของการเพาะปลูกข้าวยังไม่เปลี่ยนแปลงเหมือนคำกล่าวที่ว่า “การจัดการที่ดินสนามครัวเรือน การจัดการน้ำกระชับชุมชน” การจัดการน้ำของชุมชนนับว่าสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่ที่น้ำจากเหมืองฝายมีไม่แน่นอน และสามารถบ่งชี้ความสำเร็จหรือล้มเหลวของการผลิตได้

* แปลจาก “The Social Transformation of Japan’s Village and Farm Families” โดย Albrecht Rothacher 1989. *Japan’s Agro-food Sector: The Politics and Economics of Excess Protection*. New York : St. Martin’s Press : 35-42.

** รองศาสตราจารย์ คณะธุรกิจการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่

การขัดแย้งระหว่างชุมชนเรื่องน้ำมักจะกลายเป็นความรุนแรง ผู้ที่ไม่ใช่ใช้น้ำจะถูกบังคับให้ขอโทษต่อที่ชุมชนหรือถ้าหากไม่ยอมรับผิดก็จะถูกแขวนคอโดยไม่ให้ใช้น้ำหรือถูกตัดออกจากสังคม (Mura hachibu)

วัฏจักรของข้าวเป็นสิ่งกำหนดชีวิตของชาวบ้าน : ต้นเดือนพฤษภาคมเป็นช่วงของการทำแปลงกล้า ปลายพฤษภาคม-ต้นเดือนมิถุนายนเป็นช่วงการเก็บเกี่ยวพืชฤดูหนาวพร้อมกับการใส่ปุ๋ย ปล่อน้ำเข้านา และการปักดำข้าว ต่อมามีการถอนหญ้าประมาณ 4 ครั้ง พร้อมกับการฉีดยากำจัดศัตรูพืช ประมาณกลางเดือนตุลาคม แปลงนาถูกท่น้ำออกพร้อมกับการเริ่มเก็บเกี่ยว นวด ฝัดข้าว จากนั้นก็เริ่มปลูกพืชฤดูหนาวอีกครั้ง กิจกรรมการดำนาและการเก็บเกี่ยวกลางเดือนตุลาคม ต้องอาศัยแรงงานมาก และมักจะทำกันทั้งครัวเรือน การปลูกพืช 2 ครั้งต่อเนื่องกันในช่วงก่อนมีการใช้เครื่องจักรนั้นหมายถึงการแลกผลผลิตต่อพื้นที่ด้วยพลังงานมนุษย์นั่นเอง

บนที่ดอนมีการปลูกไม้ผล ฝัก มันเทศ ข้าว และธัญพืชอื่น ๆ ชาและไผ่ การเลี้ยงสัตว์ ส่วนมากเป็นสัตว์ใช้งาน (วัว 1-2 ตัวต่อครัวเรือน) และสัตว์ปีกอีกเล็กน้อย

สำหรับหมู่บ้านในป่าเขา งานไม้และการเผาถ่านเป็นแหล่งที่มาของรายได้นอกฤดูกาล เกษตรกรในหมู่บ้านริมฝั่งทะเลจับปลาเล็ก ๆ น้อย ๆ ในยามว่าง กิจกรรมนอกฤดูอีกอย่างหนึ่งปลูกหม่อนเลี้ยงไหมซึ่งเป็นที่มาของเงินสดที่สำคัญ แม้ว่าถูกยกเลิกไประหว่างสงครามเพราะไม่ได้เป็นอาหารโดยตรง

ครัวเรือนส่วนใหญ่เลี้ยงตัวเองได้ในแง่ของอาหารด้วยการผลิตข้าว ข้าวบาร์เลย์ ข้าวสาลี ไข่ไก่ ถั่วต่าง ๆ น้ำมันพืช และผักในฟาร์มของตน สำหรับหมู่บ้านห่างไกลจากทะเล อาหารที่สำคัญอย่างหนึ่งคือปลาซึ่งซื้อหาจากพ่อค้าเร่ที่ขายเกลือ น้ำตาล ชา เหล้าสาเก ขนมหั่นก้วยเคี้ยว และเครื่องใช้ทั่วไปในครัวเรือน ข้าวคืออาหารที่สำคัญที่สุดซึ่งจะขาดเสียมิได้ในมือที่ดี แต่เมื่อยามขาดแคลนก็จะต้องมีการทดแทนด้วยข้าวบาร์เลย์ ราคาที่สูงของเนื้อสัตว์มัก

ทำให้การบริโภคมีน้อย ในขณะที่เดียวกันนมเพิ่งจะเริ่มเป็นที่นิยมกันโดยผ่านทางโครงการอาหารของโรงเรียน

ความประหยัถือเป็นคติในการบริโภคอาหารและสิ่งอื่น ๆ นี่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการรักษาและใช้ทรัพยากรของครัวเรือนที่มีค่อนข้างจำกัด วิถีชีวิตที่พุ่มเฟือยเป็นอันตรายต่อเศรษฐกิจของครัวเรือนและฐานะทางสังคม และจะเป็นที่ไม่สบอารมณ์ถ้าทำเช่นนั้นในสังคมชนบท ชีวิตครอบครัวตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่ปัจเจกบุคคลเป็นตัวแทนของครัวเรือน (ie) ดังจะเห็นได้จาก การออกงานสังคม และในยุคก่อนสงคราม รัฐธรรมนูญและกฎหมายก็ได้กำหนดไว้เช่นนั้น ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ครัวเรือนก็ต้องรับผิดชอบในพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของสมาชิกในสายตาของชุมชน (ถ้าหากพฤติกรรมนั้นร้ายแรง ครอบครัวดังกล่าวก็จะถูกตัดขาดจากสังคมชนบทนั้น)

ครัวเรือนตั้งอยู่บนธรรมเนียมของการสืบทอดโดยผู้ชาย พ่อคือหัวหน้าครอบครัวที่ไม่ผู้จะมีความผูกพันทางอารมณ์กับครัวเรือนมาก แต่จะเป็นผู้ตัดสินใจในปัญหาเศรษฐกิจทั้งมวลและเป็นผู้รักษาเงินทองของครัวเรือนอีกด้วย ลูกชายคนแรกที่จะเป็นผู้สืบทอดจะมีฐานะที่เรียบ ๆ ใช้ชีวิตเช่น บรรพชนและไม่จำเป็นต้องมีการศึกษาสูงในระบบโรงเรียน ภรรยาสาวที่เพิ่งจะตกแต่งงาน่าสู่ครัวเรือนตกอยู่ในฐานะที่อ่อนแอที่สุดของครัวเรือน หล่อนต้องรับภาระหนักคืนก่อน (ราว ๆ ตี 5) นอนหลัง (4 ทุ่มครึ่ง) ภายใต้อาสน์ของแม่สามี ความไม่เสมอภาคนี้มีอยู่ในครัวเรือนเกษตรดั้งเดิมและเป็นแบบแผนทางสังคมที่ทุกคนเรียนรู้ตั้งแต่เด็ก กล่าวคือผู้ชายมีฐานะสูงกว่าผู้หญิง คนแก่สูงกว่าคนด้อยอายุ และผู้ที่เกิดในครัวเรือนสูงกว่าผู้ที่มาจากข้างนอก ขึ้นวาระหรือลำดับฐานะเหล่านี้ถูกตอกย้ำอย่างต่อเนื่องในการพูดคุย ลำดับการอาบน้ำ การนั่งที่โต๊ะอาหาร ฯลฯ การสืบทอดครัวเรือนและทรัพย์สินสมบัติก็ถือหลักผู้ชายเป็นใหญ่ ลูกชายคนที่สองจะมีสิทธิก็ต่อเมื่อคนแรกไร้ความสามารถ แต่ถ้าหากไม่มีลูกชายคนใดเหมาะสมจริง ๆ ลูกเขยคนใดคนหนึ่งจะสืบทอดแทนในฐานะของลูกบุญธรรม ลูกคน

เล็กที่ประสงค์จะทำฟาร์มและอยู่ในหมู่บ้านต่อไป สามารถได้รับส่วนแบ่งที่ดินบางส่วนและแยกครอบครัว “สาขา” ความแตกต่างทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนระหว่างครอบครัว “ต้นตอ” (honke) และ “สาขา” (bunke) นั้นมีอยู่เป็นอย่างมากในช่วงก่อนสงคราม ความแตกต่างดังกล่าวนี้มีสมมูลมาจากสิทธิการสืบทอดมรดกที่ดินที่ไม่ทัดเทียมกัน ในชุมชนดั้งเดิมเหล่านี้ ครอบครัวที่มามีหลังจะต้องพึ่งพาและตกอยู่ใต้อาณัติของครอบครัว “ต้นตอ” และด้วยที่ดินที่มีอยู่น้อยนิดเกษตรกรที่ยากจนมากเหล่านี้ต้องยอมรับอาณัตินั้นเป็นเสมือน “การประกันชีวิต” และอยู่ในฐานะดังกล่าวไปหลายรุ่นชีวิต ครอบครัวต้นตอจะให้คำปรึกษาแนะนำเรื่องการสมรส การซื้อขายที่ดิน ให้อาหารและแลกเปลี่ยนของขวัญกันเนื่อง ๆ ครอบครัวต้นตอมักจะมีเส้นสายไปยังศาลเจ้าหรือวัดในชุมชนด้วย

การดูแลรักษาสถาบัน ศาสนกิจและเทศกาล และการชุมนุมเพื่อทำบุญเป็นกิจกรรมชุมชน กลุ่มหนุ่มสาว (Seinendan) ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกชายอายุ 15-25 ปี มีหน้าที่ดูแลงานเทศกาลและการรักษาความเรียบร้อยทั่วไป เช่น การเป็นยามหัวฟ่าย พวกเขายังเป็นอาสาสมัครดับเพลิงอีกด้วย สมาคมแม่บ้าน (Fujinkai) มีภาระน้อยกว่าเมื่องานส่วนใหญ่ถูกรับผิดชอบโดยหญิงสาว ขณะที่งานในไร่นามักจะต่างคนต่างทำ ครอบครัวต่าง ๆ ในชุมชนมักจะช่วยกันในกิจกรรมการสร้างบ้าน การเตรียมงานพิธีต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน และงานศพ เป็นต้น

บ้าน (buraku) ซึ่งประกอบด้วยครัวเรือนสิบกว่ายี่สิบหลังถูกรวมเป็นหมู่บ้าน (mura) ในช่วงหลังการปฏิรูปเมจิ ในปี 1953 ได้มีการปรับหน่วยปกครองใหม่เพื่อรูปแบบการบริหารและการให้บริการแก่ชุมชนที่ซับซ้อนขึ้น โดยจัดตั้ง “machi” หรือตำบลขึ้น ถึงตอนนั้นหมู่บ้านก็ถูกมองว่าเป็นเพียงหน่วยย่อยหน่วยหนึ่งของการบริหาร สหกรณ์การเกษตรก็ถูกจัดตั้งขึ้นในระดับนี้ หน้าที่รับผิดชอบของหมู่บ้านคือการรับผิดชอบด้านการศึกษาระดับต้นและระดับกลาง ทว่า

ต่อมาเกิดการะเพิ่มด้านการดูแลสุขภาพบุคคล เช่น ถนนหนทาง และคลองคูน้ำอีกด้วย ในการเลือกตั้งท้องถิ่นมักจะทำให้เสียงกับคนที่เกิดในชุมชนนั้นเพื่อเป็นตัวแทนในสภาหมู่บ้าน ผู้กุมอำนาจบริหารท้องถิ่นมักจะเป็นผู้ที่สูงอายุที่คงแก่เรียน (โดยมากเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่เดิม) บุคคลเหล่านี้มีเวลาว่างพอที่จะทำงานให้ส่วนรวม มีความคิดอ่านทางการเมืองที่เป็นอิสระแม้ว่าจะหัวโบราณเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้เกษตรกรที่มีความรู้ดีเข้าใจสถานการณ์ระดับภูมิภาคหรือระดับชาติ ก็มักจะออกเสียงให้กับผู้สมัครที่มาจากท้องถิ่นเดียวกัน อันแสดงถึงการเกาะกุมผลประโยชน์ชุมชนอย่างแน่นแฟ้น

มาในปัจจุบันนี้ ผู้สังเกตการณ์หลายต่อหลายคนเห็นว่าหมู่บ้านดั้งเดิมของญี่ปุ่นและคุณลักษณะที่เกษตรกรยึดติดกับผืนดิน และกระจุกตัวเองอยู่ในแวดวงแคบ ๆ นั้น กลับกลายเป็นอุปสรรคสำหรับยุคประชาธิปไตยใหม่ของญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะระบบประเพณีที่เคร่งครัดจัดหรือเก็บกดความเป็นตัวของตัวเอง ชุมชนนิยม (communalism) ถูกสงสัยว่าเพื่อประโยชน์ต่อชนชั้นนายทุนที่ดินและชนชั้นปกครองหัวโบราณที่มีอำนาจภายหลังสงคราม

ปัจจุบันชุมชนเล็กของญี่ปุ่นกำลังเปลี่ยนแปลงและแตกตัวจาก “ชุมชนนิยม” (communalism) เป็นสังคมที่ยื่นหยุ่นขึ้นแล้ว ชุมชนใหม่โดยเฉพาะที่อยู่ใกล้เมือง ได้สะท้อนให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงที่พบเห็นได้ทั่วไปในทำนองคล้ายคลึงกันของประเทศอุตสาหกรรม สำหรับคนที่ยังฝืนอยู่กับภาพหวานชื่นในอดีต ชุมชนใหม่เปิดเผยให้เห็นสิ่งที่ไม่น่าชื่นชม เช่น การแตกแยกทางสังคม การบริโภคนิยมที่สิ้นเปลือง การทำลายระบบนิเวศน์ และการสูญหายของประเพณีรวมทั้งความมีชีวิตชีวา ทั้งหมดนี้คือภาพที่หมู่บ้านเก่าจะกลายมาเป็นภาพในฝันอีกครั้งหนึ่ง

ในปี 1985 กระทรวงเกษตรประมงและป่าไม้ของญี่ปุ่น แบ่งการเปลี่ยนแปลงในชนบท โดยชี้ให้เห็นชุมชน 4 รูปแบบ

1. ชุมชนขนาดใหญ่ ซึ่งคนเมืองมีมาก

กว่าเกษตรกรซึ่งร่ำรวยขึ้นมาจากการขายที่ดิน

2. หมู่บ้านรอบ ๆ เมืองรอบนอก การกลับกลายเป็นเมืองเริ่มอย่างช้า ๆ

3. หมู่บ้านรอบนอก เปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ แต่ยังมีครัวเรือนเกษตรอยู่มาก

4. หมู่บ้านภูเขา มีการลดลงของประชากร การถือครองที่ดินในหมู่บ้านมิใช่ปัจจัยสำคัญ ในการกำหนดระดับรายได้และฐานะทางสังคมอีกต่อไป เนื่องจากโอกาสของการว่าจ้างงานนอกฟาร์มและรายได้ อย่างงามจากการเกษตร อาชีพกลับกลายเป็นปัจจัยหลักเฉกเช่นในเมืองทั่วไป ไม่เพียงแต่ระบบชนชั้นทางสังคมเปลี่ยนไป เจตคติของครัวเรือนเดิม (ie) ก็สูญสลายซึ่งความหมายเดิม กล่าวคือทั้งค่าจ้างและเงินเดือนถูกจ่ายตามความสามารถส่วนบุคคล งานเกษตรซึ่งมาบัดนี้ตกเป็นภาระส่วนใหญ่ของแม่บ้านและผู้เกษียณอายุ ได้กลับกลายเป็นธุรกิจข้างเคียง (side-line) เมื่อสูญเสียความสำคัญทางเศรษฐกิจหมู่บ้านก็หมดอิทธิพลในสังคมส่วนใหญ่ของญี่ปุ่นซึ่งมีค่านิยมเชิงพฤติกรรม (conformity) เหมือน ๆ กัน สื่อสารมวลชนสร้างระบบค่านิยมขึ้นมาใหม่ เด็ก ๆ ถูกสนับสนุนให้เรียนสูงที่สุด (อย่างน้อยระดับมัธยมปลาย) เพื่อให้ได้งานที่ดีที่สุดในหน่วยงานเอกชนหรือรัฐ เกษตรกรรุ่นหนุ่มจะมีที่อยู่อาศัยเป็นสัดส่วนของตนเอง แยกต่างหากออกมาจากบ้านใหญ่ ลูกชายคนโตซึ่งเคยถูกอิจฉาเพราะสถานภาพ มาบัดนี้กลับนำสงสาร เกษตรกรบางรายประสบปัญหาในการหาผู้สืบทอดอาชีพ มาบัดนี้ยังมีการในการจ่ายค่าตอบแทนแรงงานแก่ผู้สืบทอด ต้องสร้างบ้านให้ รับภาระในค่าใช้จ่ายซื้อเครื่องจักรกลใหม่และให้คำมั่นสัญญาว่าจะถ่ายทอดมรดกให้ หญิงสาวซึ่งได้รับการปฏิบัติที่ไม่ดี มาบัดนี้กลับกลายเป็น “ของมีค่า” เนื่องจากหญิงสาวในชนบทปัจจุบันไม่ต้องการจมปลักอยู่กับงานฟาร์มที่ดูเหมือนยาวนานไม่จบสิ้น และกลับอยากแต่งงานกับแรงงานจำใจในเมืองมากกว่า

เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนที่อยู่ในชนบทปัจจุบันมีเหมือนกับครัวเรือนในเมือง การมีรถยนต์

(การมีรถยนต์คันที่สองกลับกลายเป็นสิ่งเชิดหน้าชูตาใหม่ในครัวเรือนชนบทปัจจุบัน แทนที่จะเป็นจักรยานเหมือน 35 ปีก่อน) แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการเดินทางไปทำงานและไปหาซื้อของในที่ห่างไกลออกไป ขนาดของการลงทุนในปัจจุบันทุนมากเกินไป (capital over-investment) ในการเกษตรของญี่ปุ่นปัจจุบันนี้ เป็นการตัดสินใจซื้อเครื่องจักรกลที่ไม่ได้นำไปใช้ในการผลิต เช่น การซื้อสินค้าผู้บริโภค (consumer goods) เพื่อเอาอย่างหรือเพื่อดึงดูดความสนใจผู้ที่จะมาสืบทอดการทำฟาร์ม หรือเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

พฤติกรรมการซื้อดังกล่าวซึ่งมักจะพบเห็นได้มากในเกษตรที่ทำงานเกษตรไม่เต็มเวลา (part-time) นับว่าช่างผิดแผกจากค่านิยมของความประหยัดในสมัยเก่าก่อน Smith ถ่ายทอดคำพูดเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีใหม่ของเกษตรกรหญิงคนหนึ่งว่า “เราไม่ต้องถอนหญ้าอีกแล้ว เราเพียงหว่านยาฆ่าหญ้าลงในน้ำตอนที่ปักดำก็เสร็จเรียบร้อยแล้ว” การปลูกพืชสองครั้ง (double cropping) ได้สูญหายไปและที่ดินถูกละทิ้ง การปฏิบัติศาสนกิจค่อยลดลงจนเหลือเพียงการไปศาลเจ้าตอนปีใหม่และการให้บรรพบุรุษ งานเทศกาลและประเพณีส่วนรวมของท้องถิ่นถูกละทิ้ง คนไม่เข้าประชุมหมู่บ้านเพราะผู้คนพบว่าการดูทีวีอยู่บ้านให้ความหรรษามากกว่าแม่บ้านชอบไปช้อปปิ้งในศูนย์การค้ามากกว่าเข้าร้านค้าของสหกรณ์ อาหารที่ประกอบขึ้นเองในครัวเรือนมีเพียงแค่ผักกาดดอง การดูแลรักษาถนนและคลองส่งน้ำเป็นหน้าที่ของหน่วยปกครองท้องถิ่นและถูกจ้างหาใช่เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอีกต่อไปไม่ กิจกรรมที่หายไปพลอยทำให้สมาคมสตรีเย็บเหงาและสโมสรของเด็กหนุ่มกลับเป็นที่ชุมนุมของคนแก่ การเยี่ยมเยือนเพื่อนบ้านกลับกลายเป็นการพูดคุยทางโทรศัพท์ คู่สมรสปรากฏตัวเองตามที่ทำงานหาได้เกิดจากแม่สื่อแม่ชัก จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจเลยที่ Smith ตั้งคิดว่าแม้ในชุมชนดั้งเดิมเองก็มีช่องว่างระหว่างชนชั้น และในระบบค่านิยมและขาดการสื่อสารระหว่างคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ พ่อแม่ไม่มีความ

มันใจที่จะได้ฟังพาลูกหลานในยามแก่เฒ่าอีกต่อไป ดูเหมือนว่าความเป็นครัวเรือนปึกแผ่น (ie) ที่มีการสืบทอดผ่านทางระบบการสืบมรดกที่ดินมาบัดนี้ได้สิ้นสุดลงแล้วโดยสิ้นเชิง ความรู้สึกทางชนชั้นและรากเหง้าที่ติดกับที่ดิน (สถานภาพการถือครอง) ก่อนการปฏิรูปที่ดินได้สูญหายไป (Fukutake 1980 : 40) ในเมื่อพ่อต้องเดินทางไปทำงาน (บางครั้งอาจจะต้องอยู่ห่างไกลเป็นเวลานาน ๆ) สถานภาพและอิทธิพลในครอบครัวก็ลดลงไปแม้จะอยู่ในครอบครัวเล็กก็ตามฐานะของเด็กและผู้หญิงดีขึ้น ผู้หญิงต้องการ “ความสะดวก การพักผ่อน และสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่ครอบครัว” ซึ่งนับเป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างจากการเกษตรเหลือเกิน

การขยายขนาดการปกครองทำให้บทบาทหน้าที่ของชุมชนเล็กลดลงไป สถานที่ราชการตั้งอยู่ห่างไกลออกไป ความผูกพันทางผลประโยชน์ของชาวบ้านก็ลดลงไปด้วย ตัวแทนในสภาเทศบาลจากเกษตรกรลดลง และมาบัดนี้งบประมาณของเทศบาลและการสนับสนุนทางการเงินจากหน่วยปกครองท้อง-

ถิ่นกลับตกไปสู่ภาครัฐกิจมากกว่าการเกษตร สมาชิกพรรคการเมืองขึ้นมาแทนที่ผู้นำชุมชนเดิม แต่สำหรับนักการเมือง การสนับสนุนจากตัวแทนท้องถิ่นและสหกรณ์ยังมีความสำคัญ

เกษตรกรที่ทำการเกษตรไม่เต็มเวลาจะยังคงรักษาผลประโยชน์ทางการเมืองของตนต่อไป ทั้งนี้ย่อมหมายถึงการเพิ่มการคุ้มครองการเกษตรเพื่อให้อาชีพอดิเรกของตนมีผลตอบแทนที่ดี (โดยการแบกภาระของคนทั้งชาติ) แต่การเสื่อมถอยของชุมชนเกษตรในทางสังคมอุดมคติ เศรษฐกิจและทางประชากรจะเร่งเร้าเปลี่ยนแปลงหมู่บ้านดั้งเดิมของญี่ปุ่น ปัจจุบันหมู่บ้านหลายแห่งในภูเขาถูกละทิ้ง ที่อยู่ใกล้เมืองกลับกลายเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น ในตอนกลางวันจะมีก็เพียงคนแก่เดินอยู่ในไร่นา การอยู่ในชุมชนรอบนอกเป็นสิ่งที่ดีสำหรับคนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ซึ่งต้องอยู่ในสภาพแออัด ทว่าตราบไคที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารยังไม่สามารถกระจายตำแหน่งงาน นโยบายที่จะ “สร้างให้ชุมชนชนบทเป็นสังคมที่มีชีวิตชีวา” ก็คงจะไม่ช่วยให้แนวโน้มที่เป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป

เชิงอรรถ

¹ ปรัชญาที่มองว่าการเกษตรคือพื้นฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจ (Agriculture is the baseism)

เอกสารอ้างอิง

Fukutake, Tadashi. 1980. **Rural Society in Japan**. Tokyo : Tokyo University Press.

Smith, Robert J. 1978. **Kurusu : The Price of Progress is a Japanese Village**.

Stanford, CA : Stanford University Press.

บันทึกเพิ่มเติมจากผู้แปล

งานเขียนชิ้นนี้ของ Rothacher สะท้อนภาพสังคมชนบทและหมู่บ้านชนบทโดยรวมของญี่ปุ่นได้อย่างมีชีวิตชีวา Rothacher ใช้การเปลี่ยนแปลงนี้เพื่อสื่ออย่างหนึ่งในการบอกแก่ฝ่ายญี่ปุ่นว่า นโยบายปกป้องภาคเกษตรของญี่ปุ่นนั้นหาได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจริงในปัจจุบันไม่ แต่เป็นที่น่าสนใจที่ฝ่ายญี่ปุ่นใช้สิ่งเดียวกันเป็นเหตุผลสนับสนุนการปกป้องภาคเกษตรของตน